

אל המבקש

עלון חודשי להפצת תורת המוסר בדרכו של מרן הסבא מנובהרדוק צוק"ל

סיון תשפ"ג

שנה ט' גיליון מס' 112

"הנני..."

הגה"צ ר' אריה לייב פרידמן זצ"ל

תואר, בן הסורר-ומורה הקם על משיח ה' להורגו. איך היה יכול דוד לכלכל מחשבה כזאת? איך יכל לקבל גזירה כזאת, הלא היה צריך לקרוא חמס, ולזעוק לפני המלך, ובפרט שזולת ההטרדה מן המלכות, הלא סכנה צפויה לחייו כעצת אחיתופל; ואת חייו הלא יכול להציל כשהארון הולך עמו.

וכאן נתגלה לפנינו דוד המלך משיח ה' בלבוש נורא הוד, אשר אין די באר ואין די חקר לגדולתו. כך מקבל משיח ה' את רצון ה': "ואם כה יאמר לא חפצתי בך, "הנני" יעשה בי כטוב בעיניו". "הנני" לביויון! "הנני" לקללת שמעי בין גרא! "הנני" למכות! "הנני" למלחמה! "הנני" למות! למה לי הארון להינצל? אם כה יאמר לא חפצתי בך "הנני" יעשה כטוב בעיניו! "הנני" כמטרה לחיצים בלי שום התנגדות! יהי אבשלום מלך! יהי הוא המשיח! ואני עומד ומקבל באהבה גמורה את רצון ה'! אם יכוני ויסקלוני באבנים "הנני"! אם ישבני וידונו אותי למוות ימיתוני! הלא כל מה שיעשו בי הלא זה התוצאות מ"כה יאמר לא חפצתי בך" ואם כה יאמר, כך אני מקבל, "הנני...!!".

כמה כואב הלב על זה, כי הלא תאוות הצדיקים מן ההצלחות היא להפיק רצון מד' (ר"י בשע"ת) ונחלי דמעות זולגות מהעיניים, אבל: "הנני" - לא אתעקש כשאלו! לא אתמרד כבר קמצא! אם אומרים לי לצאת "הנני"!

אבל כמה ה' גדול בטחונו של דוד; כמה חזק ה' בדעתו; כל המצב הזה לא העבירו על דעתו; לא הוציא מסקנות פזיונות; כמה נוראה היא המלחמה, כמה גדולה היא הסכנה - הנה המערכה לפניו ולאחרי, והוא גלמוד ועזוב ובורח ובוכה. אבשלום מאחריו ושמעי בן גרא מעפר בעפר וסוקל באבנים לפניו, והארון אין עימו - מכל מקום אין הייאוש שוברו ומרפה את בטחונו, אלא עוד תקוה מקננת בליבו אולי: "אם חפץ בי ה' והשיבני והראני אותו ואת נווהו" - אפילו במצב נורא כזה עוד יש תקוה שיחפץ בי ה'. ואם כן, מה הפחד ומה הרעש? ירעשו ויתגעשו אבשלום ואחיתופל, יקללו ויכו ויבזו, אין פחד. "אם חפץ בי ה' והשיבני" - אם כן סרה לגמרי הסכנה והפחד ואימת המלחמה. "אם חפץ בי ה' והשיבני" - אז "אם תחנה עלי מתנה לא ירא ליבני" "ואם כה יאמר לא חפצתי בך "הנני" - גם אז אין מה לעשות! "הנני" - ויעשוני ככברה! ו"הנני" מוטל לפנייהם כאבן שאין לו הופכין!

כמה הילכתא גבירתא איכא למישמע מפסוק אחד. לא יכל הרעיון מה שאפשר להתעמק, וכמה מסקנות ל'עבודה' יש להוציא מזה. במצב הכי נורא ובמוראות הכי גדולים - צריך האדם לא להתיימש ולהתחזק בבטחון: "אם חפץ בי ה' והשיבני!". ולהיות כ"כ בטוח בזה, עד שאפילו עזרת הארון לא צריך - "אם חפץ בי ה' והשיבני!". וכן, אפילו אדם שיעלה במעלות הכי גבוהות של משיח ה', גם אז צריך לקנן בלבו הפחד: "אם כה יאמר לא חפצתי בך"; והמטרה היא: "הנני" - אין לי שום רצון עצמי! אין לי חפץ בכל העולם ומלואו! יש לי רק מטרה אחת: "הנני" - לרצון ה'! ומה שיהיה הרצון לא איכפת לי! אם ה' יאמר לי עלה: "הנני"! . אם יאמר לי רד: "הנני"!

"הנני" - למלכות! ו"הנני" - ל"לא חפצתי בך"!

(לקראת יומא דהילולא דרוד מלכא משיחא, החל בתג השבועות, הננו להביא שיחה נפלאה מראל"פ, שהיה מבחירי התלמידים בישיבת נובהרדוק במזריץ', וערך שם את ביטאון הישיבה "הד המוסר". לאחמ"כ, עלה ארצה, בעלייה הראשונה של תלמידי נובהרדוק בשנת תרצ"ד. וגם בא"י, לא הוניח את עבודת המוסר, וזכה וזיכה את הרבים בזה, והקים כמה "בתי מוסר". יהיו דברים אלו לע"ג.)

כשברח דוד מפני אבשלום, ויצא את ירושלים ועמו כל אנשיו ונאמניו, ראה איך שהכוהנים נושאים גם את הארון, ואמר להם דוד שיחזרו עם הארון, ירושלימה, ולא יקחוהו עמם. וכך אמר להם: "אם חפץ בי ה' והשיבני והראני אותו ואת נווהו, ואם יאמר לא חפצתי בך הנני יעשה בי כטוב בעיניו". כשאדם נמצא בצרה וסכנה, מחפש הוא כל מיני דרכים להצלה, ובפרט בשעת מלחמה שאז הסכנה גדולה מאד. ומצינו אצל ישראל, כשהיו יוצאים למלחמה, היו לוקחים את הארון עמהם, והיו מנצחים. ואצל המעפילים כתיב: "ומשה וארון ה' לא משו מן המחנה"; ומפני זה: "ויכוס ויכתום עד החרמה". והנה כאן, שעמדה לפני דוד מלחמה כה גדולה ונוראה - אבשלום בנו ועמו אחיתופל שיצאו להילחם עמו, והתכנית הייתה להתנפל עליו בפתע ולהשמידו כעצת אחיתופל, וכל מלכותו וחיייו היו בסכנה כה גדולה, ויש בידו עצה איך להינצל מסכנה, הלא הארון העדות עמו, והנה הכוהנים נושאים אותו ועלה בידם להוציאו מין העיר, הלא היה צריך להתמלא שמחה גדולה, והיה לו לזרו את הכוהנים שישארוהו מהר הלאה. והנה לא די שלא שמח על אפשרות ההצלה הכה מבטיחה, אלא עוד ציווה אותם לחזור עם הארון לירושלים לשלטון שונאו, בנו אבשלום. והלא זה פליאה נשגבה!

אבל כאן אנו רואים דבר מאוד נפלא ומאוד עמוק: כשגברה הסכנה, ודוד הוכרח לברוח מן עיר הבירה בחיפזון והיה עולה ובוכה, הנה אז לא עלו בליבו כלל כל אלו המחשבות שעולות בלב מלך בשעת מלחמה, איך לערוך את צבאותיהן, ואיך להינצל מסכנה, ואיך לנצח. כל סבך המחשבות הקשורות במלחמה לא בא עכשיו בלב דוד. מחשבות אחרות לגמרי מלאו את ליבו ונקבו את מוחו. מחשבות יותר מחרידות ומטרידות מכל מוראות המלחמה. כשקם עליו בנו, ודוד היה חש מאד על חילול ה', כמ"ש חז"ל: "בקש דוד לעבוד" וכו'. וגם הבכיה הייתה על זה כשאבשלום קשר עליו מלחמת השמד, עלה בלב דוד מחשבה נוראה, אולי כל זה סיבה מן השמים להטריד אותי מכיסי מלכותי, אולי לא חפץ בי ה', וגירה בי את אבשלום. ואם כן הוא - למה אקח את הארון? הלא זהו כמו שדונוהו למוות, והוא רץ ונאחו בקרנות המזבח להינצל.

והנה, כמה קשה, אפילו לפניו גדול הבורח מהשררה שעלה לגדולה לרדת ממדרגתו. כמ"ש חז"ל: "כשהיו אומרים לי עלה הייתי מטיל עליו קומקום של חמין, ועכשיו אם יאמרו לי אחר שעלית רד - הייתי כופתו לפני הארץ". וכמה גדול כח הבורשה כמו אצל קמצא ובר קמצא - שהיה רוצה לשלם עבור כל הסעודה, ובלבד שלא לצאת בביויון. וכמה הרעיש שאול המלך כשלקחו המלכות ממנו, כמה מלחמות עשה, וכמה רדיפות רדף את דוד, הגם ששמע מפי הנביא: "ונתן לרעיך הטוב ממך". ואינו דומה מי שלוקחים המלכות ומוסרים לגדול וטוב ממנו, למי שלוקחים ממנו ומוסרים לפחות ממנו, הלא אז תבער כמו אש הקנאה והתרעומות, כמו מי שהמלך קרא אותו והזמינו לעמוד לפניו, והוא חכם ונאה ולבוש הדר, וראוי לעמוד בארמון המלך, ופתאום ציווה לו המלך לצאת מלפניו, והזמין במקומו עני לבוש קרעים ומוכה שחין, הלא אז יהמה מכעס ויתקצף ויקלל.

והנה כאן עלתה מחשבה בלב דוד, אולי לא חפץ בי ה', אלא במי...? באבשלום בן היפת-

(ה'נאמן', אדר ב' תשי"ט)

ניתן לקבל עלון זה במייל: elhamevakesh@gmail.com
הגישה למייל מתבצעת ממקום שמאושר ע"י ועדת הרבנים לענייני תקשורת

נובהרדוק – המשך

אינטלקטואלי משותף. התקרבה המהפיכה הבולשביסטית, מהפיכת אוקטובר שנת 1917. החיים ברוסיה נעשו יותר ויותר קשים, יותר ויותר פרוצים. היוקר האמיר, המחסור גדל. היו זמנים שבני הישיבה סבלו חרפת רעב ממש, היו מקבלים קב לחם ליום, וגם הוא היה פסול מאכילת כלב, מין פת קיבר מעורבת בכמות הגונה של נסורת וכדומה. אבל חיי הישיבה לא נפגעו על ידי כך אפילו כמלא נימה. אדרבה, ככל שגדלה המצוקה בחוץ, כך גדלה ההתרכזות בפנים, כך גדל הרצון להתגבר על כל המכשולים האלה, ויהי מה! אי-ידיעה גמורה וזלזול גמור בכל הנעשה ברחוב והטיית אוזן יותר קשובה לכל המתרחש בקרב הישיבה פנימה, זאת היתה הסיסמה, שניתנה על ידי הרב ומצאה לה הד בליבות אלפי התלמידים שבכל סניפי הישיבה הזאת.

ובצעם ימי המבוכה הכללית הזאת, באמצע החורף של שנת 1917-1918, בשעה שכל אוקראינה היתה שדה קרב אחד, מקום התרוצצות לכל מיני חיילות ולגינות - מצד אחד הפולנים, מצד שני הבולשביקים, מצד שלישי ההידמאקים עם הגרמנים שבאו על פי הזמנת ה"ראדה" לשחרר את אוקראינה מידי הרוסים, ועל כולם - השיירות המקומיות של ההטמאנים הקטנים, שמצאו להם שעת כושר להראות את "גבורתם" בעיירות היהודיות - באותה שעה עלה רעיון במוחו של ר' יוזיל לזמן ועידה כל-נובהרדוקאית לשם חיזוק המוסר.

והוועידה הזאת נתקיימה. יותר ממאה וחמישים ציר באו להומל, מקום "המטה" הראשי של הישיבה, על מנת להשתתף בוועידה הזאת. זה היה יום גדול להומל, יריד ממש. בני הישיבה זכו לראות בצוותא חדא את כל "התותחים הכבדים", את כל ה"דוידים" המפורסמים - מזל מיוחד היה לה לנובהרדוק לגבי שם זה - ובעיקר זכו לראות את ר' יוזיל באחד הרגעים הייותר גדולים והיותר מזהירים שלו.

והוועידה היתה מסודרת כמעט בצורה פארלאמנטרית. היה לה יושב ראש, היה לה סדר יום, והיה לה גם מעין פרוטוקול. דיברו שם על כל הדברים העומדים ברומו של העולם הנובהרדוקאי - על ה"פרטים" ועל ה"כירויות", על הוועדים ועל ה"קבלות". כינוי זה ניתן בישיבה לאותם הדברים, שהיה מקבל עליו כל בחור בערב יום הכיפורים, להיות נזהר בהם כל ימות השנה. למשל: להיות מעביר על המידות, לעשות "פרטים" ידועים, שלא לדבר לשון הרע וכיוצא באלה. נתקבלו גם החלטות ידועות, "ריזולוציות" בלע"ז. החשובות שבהן היו, לכנס בכל שנה ועידה כללית ולהוציא מזמן לזמן חוברות בענייני המוסר.

ואולם מעניינת יותר מן הוועידה עצמה היתה התנהגותו של ר' יוזיל בימים ההם. הוא היה ממש ב"רקיע השביעי", זה היה מרום האושר של כל ימי חייו. הוא טייל לו בין קבוצות הצירים, התבונן "מן המארב" להליכותיהם, מזה קיבל "ראפורט", ומזה שמע רכילות, לאחד חלק מחמאות ולשני נתן "מנה". במשך שלושה ימים רצופים לא נח אפילו רגע אחד, הלך בלי הרף מקבוצה לקבוצה, דיבר והסביר ותיווך. החריב ישיבות ובנה חדשות במקומן. זה היה תמרון כללי של גווארדיה נאמנה, העוברת לפני המפקד ומקבלת ממנו פארולות לקראת פעולות חדשות.

וכשנגמרו ימי הפורים האלה, והצירים חזרו למקומותיהם, אמר לי: מי יודע? אולי כל התכונה הזאת היתה לריק, ואולי הולך ונרקם כאן איזה דבר גדול, שאת פירותיו נראה רק לימים.

*

עזבתי את ישיבת נובהרדוק בסוף הקיץ של שנת 1918, אחרי שהגרמנים כבשו את אוקראינה. את ר' יוזיל ראיתי בפעם האחרונה סמוך לנסיעתי, ב"פושצה וודיצה", על יד קיוב. מאז לא ראיתו יותר: רק אחרי שנים אחדות, בהיותי כבר בגרמניה, שמעתי שהוא נפטר כעבור חצי שנה בקיוב. הוא נפטר לא מתוך חולשה ולא מתוך זקנה - מיתה טבעית כזאת היתה יותר מדי בלתי טבעית בשביל בן אדם כזה; הוא נפטר במחלת הטיפוס, שנדבק בה על ידי תלמידיו שטיפל בהם בשעת מחלתם. זה היה בשעת מגיפת טיפוס הבטן, שפרצה בחורף ההוא בין בני הישיבה. הבחורים התחננו לפניו שיחוס על בריאותו ולא יתקרב אל החולים, אבל הוא לא שעה להם, טיפל בחולים בלי שום אמצעי זהירות ואמר: כל חיי הייתי בין הבחורים, ואני רוצה גם למות - אם נגזר עלי - בין הבחורים האלה, ורצונו נתקיים...

תיארת כי כאן בקוויים כלליים דמות דיוקנה של הישיבה המופלאה הזאת. התכוונתי בעיקר לא לישיבה, כי אם למייסדה הגדול. איני יודע, אם התמונה היתה בולטת למדי בשביל אישיות בולטת כזאת. כי אישיות מצוינת באמת היתה האישיות הזאת, בן אדם - חלמיש, בעל דעות והשקפות מוצקות, בלי שום "קרע" שבלב, בלי שניות בנשמה, איש אשר רצון ברזל לו ואשר ידע להתוות לעצמו את דרכו בחיים!

האופי הדתי של המוסר הנובהרדוקאי התבלט בנקודה אחת, היינו בנקודת הבטחון. זה היה אחד המקצועות ה"מעשיים" ביותר בישיבה זו, ותרגילי ה"פרטים" בנדון זה לא נפלו בערכם מתרגילי הפרטים אשר במקצוע הגאווה והכבוד. ידוע שישנה מחלוקת בין בעלי המוסר בעניין הבטחון. יש מי שאומר, שגם הבוטח בהקב"ה אינו פטור מלעסוק ביישובו של עולם, הוא צריך לעסוק במלאכתו ולעבוד עד כמה שידו מגעת, מתוך אמונה ובטחון שהקב"ה ישלח לו את פרנסתו בדרך זו. "יכול יהא יושב ובטל? תלמוד לומר: וברוך בכל אשר תעשה". כך היא דעתם של המתונים. ואלו הקיצונים שבהם סוברים אחרת. הם אומרים: כל הדברים האלה לא נאמרו אלא לבני אדם רגילים, אבל הבוטח האמיתי אינו צריך לעשות כלום, הוא יכול לשבת בחיבוק ידיים ולחכות עד שימצאו לו את לחמו מן השמים ממש...

הנובהרדוקאים, כאנשים קיצוניים בכל דרכי המוסר שלהם, תפסו גם בנידון זה את השיטה הקיצונית. הם למדו את התורה הזאת מפי רבם שאמר: בדידי הווה עובדא, שישבתי שלש שנים כלוא בחדר בודד, בלי לדאוג לפרנסתי דאגה כלשהי, ועם זה עיניכם הרואות שלא גוועתי מרעב. הדברים האלה נאמרו ברצינות גמורה. הוא האמין בהם אמונה שלימה, וכשהיו שואלים אותו: היתכן שהעולם כולו יתקיים בדרך זו? היה עונה במשל הידוע של אותו סנדלר שאמר פעם: אשריי שבחרתי במלאכת הסנדלרות! אילו הייתי נעשה, חס ושלום, חייט, הייתי גווע ברעב, שהרי זה עשרים שנה, שאני יושב בחנות, ומעולם לא בא איש אלי לבקש שאתפור לו חליפה...

הנמשל הוא: שאנו כולנו סנדלרים. בחרנו לנו בעבודה זו ועלינו לעבוד בה בעל כורחנו, ואם לאו - אנו גוועים ברעב. אבל אילו היינו פיקחים מלכתחילה, אילו בחרנו לנו את הבטחון "לפרנסה", כי אז לא היינו צריכים לעבוד כלום, היינו יכולים לשבת בחיבוק ידיים ולחכות, עד שימטירו לנו מן ממש. בן אדם - היה אומר ר' יוזיל - יכול לזכות בגורל, בלי שום שטר הגרלה, ובלבד שיהיה לו הביטחון הדרוש...

הביטחון הוא ודאי מידה טובה, אבל לאו כל אדם זוכה לכך, לא לכל אחד יש את האמונה המלאה, ולא לכל אחד יש את האומץ הדרוש לכך. אנו, בני אדם רגילים, קשורים יותר מדי בצרכים הגשמיים שלנו, משנוכל לוותר עליהם, או לצפות לניסים. הדאגות הקטנטנות המרובות, העניינים הפעוטים היום יומיים, הם שכופתים את האדם בידיו וברגליו, ושוללים ממנו את חופש הפעולה. לפיכך מה שאדם צריך לעשות קודם לכל הוא: להינצל מן המשא הכבד הזה, לנתק את כל הכבלים המרתקים אותו בעל כורחו לעגלת החיים. רק אז יוכל להתעלות למדריגת החופש הגמור, ורק אז יוכל להגיע גם למעלת הבטחון. "השלך על ד' יהבך" - זרוק מעליך את כל החבילות המיותרות האלה - "והוא יכלכלך!"

זה היה "אביוניזם" במהדורה חדשה, זו היתה מידת ה"הפקרות" - שדרשה נובהרדוק, מכל מי שרוצה להגיע למדריגת הבטחון. הם לא התביישו במלה זו, הם דרשו "הפקרות" ממש, הפקרות בנוגע לבית, הפקרות בנוגע למשפחה והפקרות בנוגע לכל שאר הדברים "הבורגניים", הממלאים את שאיפות האדם בחיי העולם הזה.

והאמת ניתנת להיאמר, שאם בנוגע לבטחון היו העניינים יגעים במקצת, הרי בנוגע ל"הפקרות" הגיעו למרום יכולתם. הכרתי אחר כך בחיי הרבה אנשי "בוהמה", אנשים שהיו מנושלים לגמרי מקרקע החיים הבורגניים שלנו, ועלי להגיד, שגם בחוגים ההם לא ראיתי מעודי אנשים כל כך "מופקרים", כמו הנובהרדוקאים הללו. אלה היו אנשים שהיו לגמרי מחוץ לספירת האינטרסים הרגילים, אנשים שעקרו מלבם, כל זיק של געגועים והתקשרות לצרכים "הבעלי בתיים" שלנו. כל המושגים של אב ואם, אשה וילד, קרוב ומשפחה - כל זה היה זר לרוחם, אלה היו אינדיווידואליסטים קיצונים שרק הכרה תרבותית אחת נטועה בלבם: ההכרה המעמדית של החברים, שהיו שקועים אף הם בשכלול "האני" הבודד, לפי המושגים המיוחדים שלהם.

*

אולם, טעות גדולה תהיה בידינו, אם לא נזכיר בתנועה זו את אותות הזמן, אם לא נעמוד על הקשר המקשר את האידיאולוגיה הזאת עם המהפיכה הרוחנית של הדור. זאת היתה ישיבה בעלת אידיאולוגיה כזאת, עם ההתלהבות והמהפכניות שלה, וביחוד עם אותו יחס הזלזול כלפי "הבורגניות", כלפי הצורות המקובלות של החיים שלנו. ההבדל היה בנוגע לתוכן, בנוגע לנושא המהפיכה. שם - משטר חברתי כלכלי חדש, וכאן - משטר אינדיווידואלי רוחני חדש. הצד השווה שבהם - השאיפה להפוך את הקערה על פיה, לעקור את המושגים המוסריים המקובלים, ובאמצעים ראדיקאליים, העומדים בניגוד גמור לכל מושגי האבולוציה וההתפתחות. כאן היתה השפעה שלא מדעת, השפעה של אידיאות שנתקבלו מתוך קירבה פנימית, מתוך "אופיניות" של תכונה וטמפראמנט, כמוכּוּן, בלי שום בסיס